

Asia	Sitaattioikeus
Hakija	A Oy
Annettu	16.5.2000

SELOSTUS ASIASTA

Lausuntopyyntö

A Oy on 21.1.2000 päivätyllä kirjeellään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa liittyen pyyntöön oheistetun aineiston tekijänoikeudellisiin kysymyksiin. Lausuntopyynnön mukaiset kysymykset ovat seuraavat:

1. onko suunnittelemaamme ajatelmakirjaseen sisältyvien tekstilainauksen osalta pyydetty lupa julkaisemiseen ja jos on, niin
2. keneltä ja miten tämä olisi syytä tehdä?

Lausuntopyynnön mukaisesti kysymys on mietelmäkirjasta, jonka päätarkoituksena on mietelmien, ajatusten ja toteamusten esiintuominen eikä kokonaisten teosten tai niiden merkittävien osien toisintaminen. Tämän lisäksi kirjassa tulnaisiin mainitsemaan tekijät sekä mahdollisuuksien mukaan myös suomentajat. Kuvat ovat lausuntopyynnön mukaisesti itse hankittuja. Lausuntopyynnön hakija katsoo tapauksessa olevan yksittäisten perusajatusten toisintamisen, johon ei tarvittaisi lupia.

Lausuntopyyntöön on oheistettu kuusi eri osiota: "Sinisiä ajatuksia", "Äitienpäivä", "Ystävänpäivä", "Osanotto", "Onnittelut" sekä "Suomalainen luonto/vuodenajat". Jokaisessa osiossa on 21 sivua. Aukeama muodostuu siten, että oikealla puolella on sivun kokoinen aiheeseen liittyvä täysvärikuva. Vasemmalla puolella on kolme aiheeseen liittyvää tekstiä kuten runoa, mieteläusetta, sananlaskua tai osia näistä. Tämän lisäksi sivulla on joko pienennys tai vesileiman tapainen taustakuva oikealla puolella olevasta kuvasta.

Tekstit ovat osittain tunnettujen tekijöiden kirjoittamia, osittain tuntemattomien. Mukana on myös yksi lainaus Raamatusta. Tekstit ovat sekä suomalaisten tekijöiden tekemiä että ulkomaisten tekstien suomennoksia. Osa teksteistä on lausuntopyynnön mukaisesti kirjan toimittajan itsensä tekemiä.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Lausuntopyynnössä huomioitavat asiat

Lausuntopyynnön johdosta tulee arvioitaviksi esikysymyksenä ajatelmakirjasessa käytettyjen alkuperäistekstien suoja itsessään, eli ovatko tekstilainaukset otettu sellaisista teoksista, jotka ovat Suomen tekijänoikeuslain 1 §:n mukaisesti suojattuja teoksia ja mikäli ovat, ovatko niiden suoja-ajat vielä voimassa.

Mikäli ajatelmakirjasessa esiintyvät tekstikappaleet ovat tekijänoikeuslain mukaisia teoksia, tulee arvioitavaksi voisiko niiden käyttö olla sallittua paitsi niiden oikeudenhaltioden luvalla, myös tekijänoikeuslain 22 §:n mukaisen sitaattioikeuden perusteella.

Lausunnossa otetaan huomioon myös ulkomaisten teosten suoja Suomessa. Käännösten osalta lausunnossa huomioidaan sekä alkuperäistekstien että niiden käännösten tekijänoikeudet.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (404/1961) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Tekijänoikeuslain 1 §:ssä on esimerkkiluettelo eri teoslajeista. Teoksia voivat olla esimerkiksi kaunokirjalliset tai selittävät kirjalliset teokset, sävellysteokset, valokuvat tai muut kuvataiteen teokset.

Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaisella teoksella tarkoitetaan henkisen, omaperäisen luomistyön tuotetta. Teoksen tulee niin sanotusti ylittää teoskynnys eli saavuttaa teostaso. Tekijänoikeudellisen suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Teoksen aihe, taiteellinen arvo, käyttötarkoitus tai muut vastaavat seikat eivät yleensä ole huomioon otettavia seikkoja teostasoa arvioitaessa. Työn luomiseen vaadittavalla työ- tai tietomäärällä ei ole merkitystä teostasoa arvioitaessa. Tekijänoikeus syntyy sille luonnolliselle henkilölle, joka on luonut teoksen.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että lausuntopyynnössä esiintyy sekä suomalaisten että ulkomaalaisten tekijöiden laatimia tekstejä. Mikäli kyse on suomen kielelle tapahtuneesta käännöksestä, tulevat sekä alkuperäistekstien että näiden käännösten mahdollinen tekijänoikeussuoja erikseen arvioitavaksi.

Ulkomaisten alkuperäistekstien tekijänoikeudellisesta suojasta todetaan, että tekijänoikeuslain soveltamisala määräytyy sekä kansallisten säännösten että Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten mukaan. Suomen tekijänoikeuslakia sovelletaan lähtökohtaisesti tekijänoikeuslain 63 §:n mukaisesti muun muassa Suomen kansalaisten tai Suomessa vakinaisen olinpaikan omaavan henkilön luomiin teoksiin sekä Suomessa ensiksi

julkaistuihin teoksiin. Tämän lisäksi ulkomaiset teokset voivat tulla Suomessa suojatuiksi myös Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten kautta, joista tärkeimpinä voidaan mainita Bernin yleissopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamisesta vuodelta 1886 sekä yleismaailmallinen tekijänoikeussopimus vuodelta 1952.

Molemmat sopimukset perustuvat niin sanottujen kansallisen kohtelun ja vähimmäis oikeuksien periaatteille. Kansallisen kohtelun periaatteen mukaisesti tekijä, joka on jonkin sopimukseen liittyneen valtion kansalainen, on oikeutettu saamaan saman suojan kuin valtio myöntää sen omille kansalaisille. Vähimmäis oikeuksien periaate velvoittaa sopimusvaltion kansallisesta kohtelusta riippumatta antamaan muista sopimusvaltioista oleville teoksille vähintään sopimuksessa määrätyn suojan. Suomen tekijänoikeuslain säännökset täyttävät sopimuksissa edellytetyt vähimmäis oikeudet.

Lausuntopyynnössä tarkoitetut alkuperäistekstit ja käännökset tulevat suojatuiksi Suomen tekijänoikeuslain 63 §:n mukaisesti, mikäli ne ovat Suomen kansalaisen tai Suomessa vakinaisen olinpaikan omaavan henkilön tekemiä tai ne ovat ensiksi Suomessa julkaistuja.

Lausuntopyynnössä esitetyssä kysymyksessä muiden tekstien Suomen tekijänoikeuslain mukainen suoja määräytyy sen mukaan, onko Suomi sitoutunut kansainvälisten konventioiden mukaisesti myöntämään suojaa kyseessä oleville teksteille. Käytännössä tämä suoja myönnetään sellaisille teoksille, joiden tekijä on jonkin sopimusvaltion kansalainen sekä teoksille, jotka on ensiksi julkaistu jossain sopimusvaltiossa. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että sen näkemyksen mukaisesti ainakin jokaisen kirjailijan, jonka kansalaisuus on mietelmäkirjasessa mainittu, teoksien tekijänoikeudellinen suoja tulee arvioitavaksi myös Suomen tekijänoikeuslain mukaan.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että lausuntopyynnön kohteena olevat runot ylittävät teoskynnyksen ja ovat siten tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettuja teoksia. Vaikka tekijänoikeusneuvostolla ei ole käytettävissään käännösten alkuperäisteoksia, tekijänoikeusneuvosto pitää ilmeisenä, että myös runojen alkuperäistekstit ylittävät Suomen tekijänoikeuslain vaatiman teostason.

Jotkut sananlaskut ja aforismit ovat sellaisia, että niiden voidaan katsoa tulleen osaksi yleiskielen ilmaisuja eivätkä ne siksi ole tekijänoikeudellisesti suojattuja teoksia. Useat ajatelmakirjasessa esiintyvät sananlaskut ja aforismit ovat tekijänoikeudellisesti suojattuja teoksia riippumatta siitä, onko tekijöiden jäljittäminen ja suoja-aikojen laskeminen käytännössä vaikeaa alkuperäisteosten osalta.

Tekijänoikeuslain 2 §:n 1 momentin mukaisesti tekijällä on yksinomainen oikeus määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana. Kappaleiden valmistaminen on tekotavasta riippumaton.

Teos saatetaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti.

Ajatelmakirjasen painaminen ja levitys käsittää säännönmukaisesti sekä teoskappaleiden valmistamisen että teoskappaleen saattamisen yleisön saataviin, joten ne kuuluvat tekijänoikeuslain 2 §:n mukaisesti tekijän yksinoikeuksiin.

Tekijänoikeuslain moraalisisista oikeuksista säädetään lain 3 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaisesti tekijällä on oikeus tulla mainituksi hyvän tavan mukaisesti silloin, kun teoksesta valmistetaan kappale tai kun teos saatetaan yleisön saataviin. Pykälän 2 momentin mukaisesti teosta ei saa muuttaa tekijän taiteellista arvoa loukkaavalla tavalla eikä teosta saa saattaa yleisön saataviin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Tämän mukaisesti ajatelmakirjasessa tulee tekijänoikeudella suojattujen teosten alkuperäistekijöiden sekä mahdollisten kääntäjien nimet mainita hyvän tavan mukaisesti.

Tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin mukaisesti sillä, joka on kääntänyt teoksen tai muunnellut sitä tahi saattanut sen muuhun kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tässä muodossa, mutta hänellä ei ole oikeutta määrätä siitä tavalla, joka loukkaa tekijänoikeutta alkuperäisteokseen. Näissä tilanteissa ei varsinaisesti luoda uutta teosta, vaan kyse on uuden muodon antamisesta alkuperäisteokselle. Edellytyksenä näissäkin tapauksissa on, että käännökseen tai muunteluun sisältyy niin paljon henkistä luomistyötä, että teoskynnyksen voidaan katsoa ylittyvän. Tarkkaa määritelmää on tässä suhteessa vaikea antaa. Lain esitöiden ja oikeuskirjallisuuden mukaan vaatimuksia ei tulisi kuitenkaan asettaa liian korkealle. Tämä johtuu siitä, että kääntäjän tai muuntelijan mahdollisuudet itsenäisen ja omaperäisen teoksen luomiseen ovat olennaisesti rajoitetummat kuin alkuperäisteoksen tekijällä. Siten henkisen luomistyön voitaisiin katsoa olevan enemmänkin omalaatuista toimintaa. Kirjallisissa teoksissa ilmenee usein tietyn maan kielelle ominaisia piirteitä ja ilmaisuja, joita toinen kieli ei tunne ja jotka tulevat siten korvatuksi muun maan kielen vastaavilla ominaispiirteillä kääntäjän omaperäisyyttä ilmentäen. Aivan rutiininomaisen tai mekaanisen, sanasta sanaan tapahtuvan käännöksen ei kuitenkaan voitaisi katsoa ylittävän teoskynnystä.

Lain 4 §:n 1 momentin mukaisesti käännöksen tai muunnelman käyttö edellyttää siten luvan kysymistä sekä tekijänoikeudella suojatun alkuperäisteoksen tekijänoikeudenhaltijalta että käännöksen tekijänoikeuden haltijalta.

Tekijänoikeusneuvoston näkemyksen mukaisesti mietelmäkirjasessa esiintyvissä teksteissä on yleensä tiettyjen vivahteiden ja tunnelman esiintuominen myös toisella kielellä ensiarvoisen tärkeää, eikä se lausuntopyynnössä esiintyvissä teksteissä liene mahdollista ilman kääntäjän henkistä luomistyötä. Tämän johdosta tekijänoikeusneuvosto katsoo, että mietelmäkirjasessa esiintyvien alkuperäisteosten kääntäjillä on tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin mukainen oikeus käännöksiinsä.

Teoksella voi olla myös useampia kuin yksi tekijä. Jos kaksi tai useammat henkilöt ovat yhdessä luoneet teoksen heidän osuuksiensa muodostamatta itsenäisiä teoksia, on heillä tekijänoikeuslain 6 §:n mukaisesti tekijänoikeus teokseen yhteisesti. Tällaiseen yhteisteokseen johtava yhteistekijyys voi olla joko samanaikaista tai eri aikoina tapahtuvaa.

Tekijänoikeuslain 43 §:n mukaisesti tekijänoikeus on voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolemasta. Jos kyse on tekijänoikeuslain 6 §:ssä tarkoitettusta teokses-

ta, aika lasketaan viimeksi elossa olleen tekijän kuolemasta. Alkuperäisteoksen ja käännöksen tai muunnelman suoja-ajat eivät ole toisistaan riippuvaisia.

Tekijänoikeuslain 44 §:n mukaisesti sellaiseen teokseen, joka on julkistettu tekijän nimeä taikka yleisesti tunnettua salanimeä tai nimimerkkiä ilmoittamatta, on tekijänoikeus voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut siitä vuodesta, jona teos julkistettiin. Mikäli tekijän henkilöllisyys selviää lain 44 §:n 1 momentissa mainitun ajan kuluessa, noudatetaan kuitenkin tekijänoikeuslain 43 §:ssä säädettyä suoja-aikaa tekijänoikeuslain 44 §:n 2 momentin mukaisesti.

Alkuperäistekstien sekä näiden käännösten suoja-ajat saattavat myös vaihdella. Alkuperäistekstien ja käännösten 70 vuoden suoja-aika lasketaan kyseisen tekstin tekijän kuolemasta siten, että vaikka alkuperäistekstin suoja-aika saattaisi olla umpeutunut, voi kääntäjällä yhä olla hänen oma tekijänoikeutensa voimassa. Tekijänoikeusneuvosto toteaa esimerkin omaisesti, että 1.1.2000 lähtien kaikista tunnettujen tekijöiden teoksista, joiden tekijä tai yhteistekijöiden kohdalla viimeisin elossa oleva tekijä on kuollut ennen vuoden 1929 loppua, ovat tekijänoikeudet lakanneet ja ne ovat vapaasti käytettävissä.

Sitaatiooikeudesta

Tekijän yksinoikeuksia rajoittavat tekijänoikeuslain 2 luvussa mainitut rajoitukset. Eräs tällainen rajoitussäännös on tekijänoikeuslain 22 §:ssä säädetty sitaatti- eli lainausoikeus. Sen mukaisesti julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Tällaiseen käyttöön ei tarvita lupaa eikä siitä tarvitse maksaa korvauksia. Teos katsotaan tekijänoikeuslain 8 §:n 1 momentin mukaisesti julkistetuksi, kun se on luvallisesti saatettu yleisön saataviin.

Lain salliman lainausoikeuden sallima laajuus ja sallittavuus tulee tarkastella tapauskohtaisesti. Lainauksia on mahdollista sisällyttää kaikenlaatuisiin töihin. Lainausoikeutta ei ole myöskään rajoitettu koskemaan tietynlaisia teoksia tai tiettyjä tekniikoita.

Yleensä lainauksella tulee olla asiallinen suhde itse tekstiin, mutta tämä ei ole ehdoton edellytys. Lain esitöiden mukaisesti lainausta voitaisiin käyttää esimerkiksi romaanin otsakelauselmana tai päivälehden palstan mietelauseena (komiteanmietintö 1953:5, s. 56).

Lainausoikeudelle on laissa asetettu tiettyjä vaatimuksia. Lainauksen tulee olla hyvän tavan mukaista sekä sen on tapahduttava tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Hyvän tavan mukaisuudella tarkoitetaan tässä erityisesti sitä, että lainauksella on oltava tietty asiallinen yhteys siihen työhön, jossa lainausta käytetään. Sillä tulee siten olla tietty vetoamisfunktio. Esimerkkeinä voidaan mainita omien ajatusten selventäminen tai kritiikki. Siteerauksen tulisi siten olla apuna henkisessä luomistyössä (Kivimäki, Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait 1966, s. 84). Lausunnossaan 1992:5 tekijänoikeusneuvosto on katsonut, ettei runon käyttäminen kuolinilmoituksessa ollut sallittua lainausoikeuden nojalla tapahtuvaa käyttöä.

Sallittua ei myöskään olisi ilman tekijän suostumusta julkaista pelkästään lainauksista tai sävellysten katkelmista muodostettuja kokoelmia. Tällaisten niin sanottujen sitaattikokoelmien ei katsota täyttävän hyvän tavan mukaisuuden vaatimusta (komiteanmietintö 1953:5, s. 56). Kivimäen mukaan esimerkiksi esseissä ja juhlapuheissa olisi sallittua siteerata kirjallisia ja sävellysteoksia esteettisessä tarkoituksessa sekä lainata teoksen motoksi lyhyitä osia toisista teoksista. Hänen mukaansa ei kuitenkaan olisi sallittua toisintaa runoa irrallisena ja sitäkin vähemmän olisi lupa lainata osia eri kirjailijoiden teoksista kokoomateoksiin (Kivimäki, Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait 1966, s. 86). Myös Haarmann on todennut, että pelkästään sitaateista koostuva työ ei täytä vetoamisfunktiota (Haarmann, Tekijänoikeus & lähioikeudet 1999, s. 135).

Lainauksen pituuden tai laajuuden on oltava hyväksyttävän tarkoituksen edellyttämää. Laissa ei ole annettu mitään yksityiskohtaisia ohjeita hyväksyttävälle lainauksen enimmäispituudelle. Tilanteet on ratkaistava tapauskohtaisesti ottaen huomioon lainauksen tarkoitus sekä lainatun osan ja koko teoksen välinen suhde (komiteanmietintö 1953:5, s. 56). Esimerkiksi tieteellisessä tekstissä saatettaisiin sallia pidempiä lainauksia kuin jossain muussa yhteydessä tapahtuvia. Lainaus ei myöskään saa olla harhaanjohtavasti liian lyhyt.

Tekijänoikeusneuvosto on lausunnossaan 1986:1 katsonut, että runon käyttäminen kokonaisuudessaan suomen kieltä käsittelevässä kirjassa ylitti tekijänoikeuslain salliman sitaattioikeuden rajat. Lausunnossaan 1992:16 tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kahden sivun sisällyttäminen kahdeksan ja puoli sivua pitkään artikkeliin oli sallitun siteeraus oikeuden ylittämistä.

Tekijänoikeuslain 3 §:n mukaisesti tekijä on mainittava hyvän tavan vaatimalla tavalla. Teosta ei myöskään saa muuttaa tekijän taiteellista arvoa loukkaavalla tavalla eikä teosta saa saattaa yleisön saataviin sanotuin tavoin loukkaavassa yhteydessä. Milloin teosta toisinnetaan julkisesti tekijänoikeuslain 2 luvussa olevan rajoitussäännöksen nojalla, tulee tekijänoikeuslain 11 §:n 2 momentin mukaisesti lähde mainita siinä laajuudessa ja sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii, eikä teosta ei saa myöskään tekijän suostumuksetta muuttaa enempää kuin sallittu käyttäminen edellyttää.

Vastaus lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Lausuntopyynnössä tarkoitettulla ajatelmakirjasella on haluttu aikaansaada elämyksen antava työ kuvia ja tekstejä yhdistelemällä. Kuvia ja tekstejä yhdistävänä tekijänä on lähinnä niiden aihepiiri. Tietyn tyylliset kuvat ja tekstit liittyvät tiettyyn teemaan. Arvioidaessa yksittäisiä tekstejä suhteessa koko teokseen, teoksessa esiintyviin kuviin tai muihin teksteihin voidaan todeta, ettei niillä ole muuta varsinaista yhteyttä toisiinsa kuin tietty teema.

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että tekijänoikeudellisesti suojattujen teosten tai niiden osien toisintaminen ei ole tekijänoikeuslain 22 §:n mukaista sallittua lainausta sen vuoksi, että käyttö ei käyttötavaltaan ja laajuudeltaan täytä lainaukselle asetettuja edellytyksiä.

Lupien kysymisestä tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tekijänoikeus syntyy aina sille luonnolliselle henkilölle, joka on luonut teoksen. Tekijä voi tekijänoikeuslain 27 §:n mukaisesti siirtää tekijänoikeuksiaan edelleen joko kokonaan tai osittain. Tekijänoikeuslain 3 §:ssä tarkoitetuista moraalisisista oikeuksistaan tekijä voi luopua ainoastaan, mikäli kyse on laadultaan ja laajuudeltaan rajoitetusta teoksen käyttämisestä.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että mietelmäkirjaseen sisältyvän tekijänoikeudellisesti suojatun materiaalin käyttö edellyttää lupien kysymistä. Lupa tulee kysyä joko alkuperäiseltä tekijältä tai muulta tekijänoikeudenhaltijalta, jolle alkuperäisen tekijän oikeus on siirtynyt.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Harri Stachon

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Sen ratkaisemiseen ovat osallistuneet tekijänoikeusneuvoston puheenjohtaja Niklas Bruun, varsinaiset jäsenet Markku Uotila, Ahti Vänttinen, Kirsi-Marja Okkonen, Arto Alaspää, Stig Henriksson, Päivi Liedes, Martti Heikkilä, Kai Nordberg ja Risto Ryti sekä varajäsen Pirjo Aalto.